

Dokumentin sisältö

TIIVISTELMÄ

HYVINVOINTITYÖN ARVIOINTIA VUODELTA 2023

KESKEISET HAVAINNOT IKÄRYHMITÄIN JA SASTAMALALAISTEN ARKEEN NÄKYVÄÄ
HYVINVOINTITYÖTÄ VUONNA 2023

HYVINVOINTITYÖN ITSEARVIOINTI VUODESTA 2023

AJANKOHTAISTA HYVINVOINTISUUNNITELMAAN LIITTYVISSÄ SUUNNITELMISSA

HYVINVOINTIKERTOMUKSEN VALMISTELU JA PÄÄTÖKSENTEKO

1 Kertomuksen käsittely toimielimissä

TIIVISTELMÄ

Kunnalla on lakisääteinen velvoite edistää kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä

Kunnan vastuista ja velvoitteista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä säädetään useissa eri laissa. Kuntalain (410/2015) 1 §:n mukaan kunnan keskeisenä tehtävänä on edistää asukkaidensa hyvinvointia. Hyvinvoinnin edistämisen työ kattaa kaikki kunnan toimialat, jonka vuoksi sen toteuttaminen vaatii onnistuakseen laajaa poikkihallinnollista yhteistyötä sekä strategista johtamista. Laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 6 §:ssä määritetään, että kunnalla on ensisijainen vastuu terveyden ja hyvinvoinnin edistämisessä silloin kuin tehtävä kytkeytyy muihin kunnan lakisääteisiin palveluihin. Laki korostaa yhteistyötä kunnan eri toimialojen, hyvinvointialueen, muiden kunnassa toimivien julkisten tahojen sekä yksityisten yritysten ja yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 6 § määrittää myös kunnan veloitteen seurata asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä, niihin vaikuttavia tekijöitä sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä raportoidaan valtuustolle vuosittain hyvinvointikertomuksella. Kunnan terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen vastuista ja tehtävistä on mainintoja myös Terveydenhuoltolaissa ja Sosiaalihuoltolaissa ja hyvinvoinnin edistämistä ohjataan myös eri hallinnon aloja koskevissa laeissa.

Hyvinvointityö on osa Sastamalan strategiaa

Hyvinvointityö on myös osa Sastamalan kaupungin voimassa olevaa strategiaa vuosille 2022-2025. Strategisella painopisteellä "hyvinvointia asumiseen ja elämiseen" haluamme mahdollistaa sastamalalaisille aktiivista ja onnellista elämää runsailla liikunta-, kulttuuri- ja harrastusmahdollisuuksilla, luoda osaltamme toimivaa arkea ja lisätä tietoisuutta palveluista sekä panostaa kaupunkikeskustan ja asuinympäristöjen viihtyisyyteen.

Hyvinvointisuunnitelma on kuntastrategian osa, jossa kuvataan valtuustokauden tavoitteet ja toimenpiteet. Sastamalan voimassa oleva hyvinvointisuunnitelma (valtuusto 15.11.2021 § 98) ovat vahvistettu vuosille 2021-2024. Voimassaolevassa hyvinvointisuunnitelmassa sastamalalaisten hyvinvointia ja terveyttä on suunniteltu ikäkausijattelun avulla: lapset ja nuoret, työikäiset sekä ikääntyneet. Koko suunnitelmakautta 2021-2024 koskeva laaja hyvinvointikertomus laaditaan vuonna 2025. Vuodesta 2023 laaditaan vuosittainen hyvinvointikertomus, joka on tiivis kuvaus hyvinvointityöstä sisältäen tietoa Sastamalan väestön terveydestä ja hyvinvoinnista, väestöryhmien välisistä terveyseroista, terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden muutoksista ja palvelujärjestelmän toimivuudesta sekä ehkäisevän työn vaikutuksista. Hyvinvointikertomus vuodesta 2023 noudattaa yhteneväistä ikäkausijattelua suunnitelman kanssa.

"Me kaikki teemme yhdessä töitä uudistuvan ja ympäristöstään vastuullisen Sastamalan ja sen asukkaiden hyväksi" sanoo Sastamalan strategia. Hyvinvointityössä onnistumme vain yhdessä tekemällä. Hyvinvointityöllä on myös vahva yhteys kunnan elinvoimaan. Tähän hyvinvointikertomukseen on nostettu esimerkkejä siitä, miten sastamalalaisia on osallistettu hyvinvointityöhön.

Ajankohtaista hyvinvointityössä

Hyvinvointialueuudistuksen toteutuminen vuoden 2023 alusta on merkinnyt isoa muutosta kuntien organisaatioihin sosiaali- ja terveystalouden siirtyessä hyvinvointialueiden tuotettavaksi. Hyvinvointialueen palvelujärjestelmät ja yhdyspinnat kuntiin ovat olleet rakentumisvaiheessa vuonna 2023. Pirkanmaan hyvinvointialue valmisteli hyvinvointikertomuksensa - ja suunnitelmansa sekä siihen

liittyvät alasuunnitelmat vuoden 2023 aikana. Suunnitelmat olivat lausuntokierroksella kunnissa syksyn 2023 aikana ja myös Sastamala antoi lausuntonsa suunnitelmiin. Sastamalan vanhusneuvosto antoi osaltaan lausuntonsa Pirkanmaan hyvinvointialueen ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmaan.

Kansallista hyvinvointitietoa kerättiin vuoden 2023 kouluterveyskyselyllä, joka toteutetaan joka toinen vuosi. TEA (=terveyden edistämisen aktiivisuus)- viisariin liittyvät kyselyt tehtiin kuntajohdolle ja kulttuuripalveluille. Paikallisesti Sastamalassa toteutettiin turvallisuuskysely. Koulujen hyvinvointiprofiilit toteutetaan vuosittain niin myös vuonna 2023. Hyvinvointiprofiiliin vastaavat sekä oppilaat että koulujen henkilökunta. Perheiden liikkumistottumuksista kerättiin tietoa syksyllä 2023 toteutetulla kyselyllä. Vuonna 2023 valmisteltiin Sastamalan kaupungin ennaltaehkäisevän päihdetyön suunnitelmaa järjestämällä ilmiölähtöisiä työpajoja etenkin lasten ja nuorten parissa työskenteleville. Myös kulttuurisuunnitelman valmistelu alkoi vuoden 2023 lopulla.

HYVINVOINTITYÖN ARVIOINTIA VUODELTA 2023

Voimassaolevassa hyvinvointisuunnitelmassa 2021-2024 on laadittu painopisteet ja asetettu niille tavoitteet, toimenpiteet ja mittarit jokaiselle ikäryhmälle. Hyvinvointialueuudistuksen toteutuminen vuoden 2023 alussa muutti merkittävästi valtuustokaudelle 2021-2024 laaditun hyvinvointisuunnitelman raportointia. Merkittävä osuus paikallisesti sovituista toimenpiteistä ja niille asetetusta seurannasta on siirtynyt sosiaali- ja terveystalouden muutoksen myötä hyvinvointialueelle eikä asetettuihin mittareihin saada toteutumia. Asetettuja painopisteitä, tavoitteita, toimenpiteitä ja mittareita arvioidaan tarkemmin laajassa hyvinvointikertomuksessa vuonna 2025. Tässä hyvinvointikertomuksessa keskitytään vuonna 2023 tehtyyn hyvinvointityöhön.

Onnistuneesta hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöstä maksetaan kunnille valtionosuuden lisäosaa eli HYTE-kerrointa. Tämä tarkoittaa, että kuntien rahoituksen valtionosuuden suuruus määräytyy osaksi niiden tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaan. Tällä halutaan kansallisesti varmistaa kuntien aktiivinen toiminta asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi myös sote-uudistuksen jälkeen. HYTE-kertoimien perusteella maksettava lisäosa muodostuu kahdenlaisten indikaattorien kautta: prosessi- ja tulosindikaattorien. Sastamalan HYTE-kertoimien kehitystä ja niiden edistämiseksi tehtyjä toimenpiteitä voit tarkastella tästä: [Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen indikaattoreihin tehtyjä toimenpiteitä vuonna 2023](#). Sastamalan saama HYTE-kerroin oli vuonna 2023 yhteensä 19,8 euroa/asukas. Pirkanmaan hyvinvointialueen kuntien keskiarvo 19 euroa/asukas ja mediaani 19,20 euroa/asukas. Hyvinvointityössä on syytä muistaa, että hyvinvointityötä mitataan myös lukuisilla muilla indikaattoreilla kuin valtionrahoitusta ohjaavilla HYTE-kertoimilla.

Vuoden 2023 kerätyssä kuntajohdolle suunnatussa TEA-viisarin tiedonkeruussa Sastamala pärjäsi hyvin. Tulos oli sitoutumisen, seuranta- ja tarveanalyysin, voimavarojen ja osallisuuden osalta koko maan tulokseen verrattuna parempi ja johtamisen osalta samalla tasolla kuin koko maa. Johtamisen osalta ennaltaehkäisevän päihdetyön toimielintä ei ollut nimetty, tämä asia on jo korjaantunut. Tulokseen vaikutti myös se, että kokonaisvaltaiseen järjestöyhteistyön koordinointiin ei ole nimetty Sastamalassa yksittäistä henkilöä vaan järjestöyhteistyön koordinointi toteutuu eri vastuualueiden sujuvana poikkihallinnollisena yhteistyönä. Sastamalan kaupungin tekemä järjestöyhteistyö on kuvattu kaupungin johtoryhmän hyväksymässä järjestöyhteistyön oppaassa.

Parittomina vuosina TEA-viisari kysely tehdään myös kulttuuritoimintaan. Kyselyn tuloksissa on tärkeä huomioida, että COVID19-pandemian rajoitukset osuivat etenkin kulttuurin alalle ja toipuminen on vasta alussa. Kulttuurin osalta on tunnistettu kulttuurisuunnitelman laatimisen tarve ja sen valmistelutyö aloitettiin vuonna 2023. Kulttuurisuunnitelma varmistaa muun muassa eri elämänvaiheiden huomioimisen kulttuurin talous- ja toimintasuunnittelussa jatkossa. Myös osana hyvinvointisuunnitelma- ja kertomustyötä kulttuuri tulee huomioida aiempaa paremmin. Liikunnan osalta TEA-viisarin tulokset ovat vuoden 2022 tiedonkeruusta. Liikunnan tulokset ovat pääsääntöisesti hyvällä tasolla verrattuna koko maan tuloksiin. Erityisesti voidaan mainita liikuntapalveluiden osallisuudessa onnistuminen, jossa järjestöyhteistyöstä tulee täydet pisteet. Parannettavaa on muihin ydintoimintoihin tuloksissa kuuluvissa terveyden edistämiseen liittyvissä liikuntaryhmissä, esimerkiksi erityisesti työttömille ja opiskelun ulkopuolella oleville nuorille järjestettävät liikuntaryhmät. Sastamalan alueella Sastamalan opistolla on runsas tarjonta myös erilaisia liikuntaryhmiä ja opiston maksuihin on saatavissa alennuksia. Liikuntapalvelut ovat järjestäneet vuonna 2023 soveltavaa liikuntaa erityislapsille ja kehitysvammaisille nuorille. Liikuntapalvelut tekivät ennakkovaikutusten arvioinnin (EVA) liikuntapaikkamaksujen korottamisesta vuonna 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta Sastamala tarjoaa erinomaiset mahdollisuudet liikkumiseen ulkoilureiteillä, kuntosaleilla ja erilaisilla lähiliikuntapaikoilla ja -puistoilla. Tämä näkyy myös TEA-viisarin tuloksissa.

Nykyisellä valtuustokaudella on menossa niin valtakunnallisia, alueellisia kuin kaupungin omia hankkeita, kehittämistoimia ja selvityksiä. Nämä vaikuttavat jokaisen vuoden hyvinvointityöhön. Työllisyyden edistämisen kuntakokeilussa ajalla 1.3.2021-31.12.2024 Sastamalan kaupungin työllisyyspalvelut vastaa kokeilulain mukaisesti kunnille siirretyistä TE-palveluista Sastamalan ja Punkalaitumen kuntalaisille. Varsinainen TE-palveluiden siirto kunnille tapahtuu vuoden 2025 alussa. Oppivelvollisuuden laajentaminen astui voimaan vuoden 2021 syksyllä. Työpaja Rotvalli aloitti toimintansa vuoden 2023 aikana tarjoten työpajatoimintaa 16-20-vuotiaille oppivelvollisuuden piirissä oleville sastamalalaisille nuorille. 2-vuotinen varhaiskavatuskokeilu alkoi myös syksyllä 2021 ja sen ensimmäisiä tuloksia saataneen vuoden 2024 aikana. Sastamala on ollut myös mukana vuonna 2023 päättyneessä Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalla (=KUPPI)-hankkeessa. Hankkeessa on pilotoitu kulttuurilähetettä, joka on kohdennettu lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseen. Opetus- ja kulttuuriministeriön tukema Harrastamisen Suomen malli- hankkeen toteutus on jatkunut Sastamalassa tarjoten lapsille ja nuorille mahdollisuuden harrastaa koulupäivän yhteydessä. Mallin toteuttaminen Sastamalassa on saanut valtakunnallista tunnustusta muun muassa liikunnan aluejärjestöiltä, Olympiakomitealta ja Liikkuva koulu-ohjelmalta.

Osallistuvalla budjetoinnilla jaettiin vuonna 2023 yhteensä 50 000 euron määräraha sastamalalaisilta tulleisiin kaupunkiympäristön kehittämiseen liittyviin ideoihin. Ideoita osallistuvan budjetoinnin ensimmäisellä kierroksella saatiin yhteensä 64 kappaletta vuonna 2023.

KESKEISET HAVAINNOT IKÄRYHMITTÄIN JA SASTAMALALAISTEN ARKEEN NÄKYVÄÄ HYVINVOINTITYÖTÄ VUONNA 2023

KAIKKIA IKÄRYHMIÄ KOSKETTAVA HYVINVOINTITYÖ

Liikunnallisen elämäntavan edistäminen

Sastamalassa on tarjolla monipuoliset lähiliikuntamahdollisuudet, joissa kaikenikäiset kuntalaiset voivat liikkua. Käytössä on useita ulkokuntosaleja, retkeilyalueita sekä leikkipuistoja eri puolilla Sastamalaa. Useampi pitkä ja runsasluminen talvi on mahdollistanut myös sen, että ulkoliikuntapaikat ovat olleet hyvässä kunnossa. Vuonna 2023 Kaalisaaren alueelle valmistuivat hyppytorni, nuotiopaikka, huoltorakennukset ja ulkokuntosalin laajennus. Myös Keikyän ja Kiikan alueiden ulkokuntosalit valmistuivat kesällä 2023. Mouhijärven Lions Club luovutti kuntosadan maastoon valmistuneen ulkokuntosalin liikuntapalveluiden käyttöön. Liikuntapalvelut tarjosivat maksutonta liikuntaneuvontaa kaiken ikäisille. "Pysytään pystyssä" ja "kevyesti liikkeelle" - liikuntaryhmiä oli tarjolla neljä vuonna 2023. Apteekkien kanssa yhteistyössä toteutettiin kuusi "lähde liikkeelle"- tapahtumaa, joissa oli tarjolla terveystieteiden mittauksia.

Kulttuurihyvinvoinnin edistäminen

Sastamala oli mukana Kulttuurihyvinvoinnin palveluohjaus Pirkanmaalle (myöhemmin KUPPI) hankkeessa, joka alkoi vuonna 2021. Sastamalan tavoitteena oli kannustaa lapsiperheitä yhteiseen tekemiseen, koska ilmiönä oli tunnistettu ylisukupolvinen huono-osaisuus ja liiallinen ruutu-aika. KUPPI-hankkeen avulla haluttiin tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ja perheitä yhteisen tekemisen pariin. Alkuperäisessä yhteistyössä oli mukana perheneuvola ja Sastamalan opisto. Hankkeen aikana aloitettiin kulttuurilähete-toiminta ja laadittiin Tyksyyn vastaus - esite. Hankkeen alkaessa perheitä tavoitettiin perheneuvolan kanssa ja Sastamalan opiston aikuinen-lapsi kursseille saatiin aktivoitua kohderyhmänä olevia perheitä, syksyllä 2022 saatiin mukaan 9 perhettä. Hyvinvointialueuudistuksesta johtuvien muutosten vuoksi vuonna 2023 kuitenkin kävi niin, ettei kulttuuriläheteellä enää tavoitettu osallistujia. Syksyllä 2023 tehtiin suunnitelmaa kulttuuriläheteen uusien yhteistyömuotojen löytämiseksi.

Kirjastotilastot kertovat iloista tarinaansa lainaus- ja kävijämäärien toipumisesta. Korona-ajan aiheuttama aallonpohjan jälkeen sekä lainaus- että kävijämäärät ovat nousseet lähelle vuoden 2017 tasoa. Vuosi 2023 katkaisee siis jo vuosia näkyneen valtakunnallisen trendin kirjastonkäytön vähenemisestä. Kokonaislainaus nousi edellisestä vuodesta 7% ja suurin nousija oli lasten ja nuorten kaunokirjallisuuden lainaus (+12%). Kirjaston tapahtumatarjontaa on laajennettu ja ja vuonna 2023 kirjaston järjestämiä tapahtumia ja satutunteja oli 136 (+50 %), ja niiden kävijämäärä oli 3046 (+30%). Suurimpia ponnistuksia olivat pääkirjastolla pidetyt Kirjastosirkus, Cosplay ja Harry Potter, joiden yhteenlaskettu kävijämäärä oli 1660. Käyttäjäkoulutuksia pidettiin eri puolilla kaupunkia 92 (+91%), ja niihin osallistui 1763 henkilöä (+ 88%). Näyttelyitä kirjastoissa oli yhteensä 34.

Sastamalan kaupunki hankkii Sastamalan seudun museon palvelut ostopalveluna Suomen kirjainstituutin säätiöltä. Suomalaisen kirjan museo Pukstaavi ja Sastamalan seudun museo saavuttivat yhdessä 2020-luvun parhaan kävijämääränsä vuonna 2023. Vuonna 2023 juhlittiin 90-vuotiasta Sastamalan seudun museota ja järjestettiin yhteistyössä Vanhan ajan joulumarkkinat, jossa vieraili kahden päivän aikana lähes 2000 ihmistä; tämä on 500 kävijää enemmän kuin vuonna 2022.

Liikkuva perhe-hankkeeseen liittyvässä kyselyssä sastamalalaiset lapsiperheet kertoivat käyttävänsä

eniten kulttuuripalveluista kirjastopalveluja (41%), kirkkoja (25%), Herra Hakkaraisen -taloa (18%) ja Pukstaavia (16%).

Kaupunkiympäristön turvallisuus osana sastamalalaisten hyvinvointia

Sastamalan kaupungin asukkaille toteutettiin turvallisuuskysely vuonna 2023, vastaajia 261 henkilöä. Edellinen kysely tehtiin vuonna 2019. Sastamalalaisten kokemana kolme merkittävintä turvallisuusongelmaa olivat poliisin palvelutason heikkeneminen paikkakunnalla, terveystalouden heikkeneminen ja liikennekäyttäytyminen. 96 % vastaajista koki olonsa turvalliseksi liikkuaan päiväaikaan yksin asuinalueellaan. Lähes 80 % koki olonsa turvalliseksi liikkuaan asuinalueellaan yksin perjantai- tai lauantai-iltana ilta-aikaan. 96 % koki olonsa turvalliseksi myös keskusta-alueella viikonloppuna päiväaikaan liikkuaan ja 73% koki olonsa turvalliseksi taajama-alueella myös viikonloppuna myöhään yksin liikkuaan. Väkivallan omalla asuinalueella viime vuosina nähtiin pääosin pysyneen ennallaan tai tilannetta ei arvioitu. Viimeisen 12 kuukauden aikana 86 % vastaajista ei ole nähnyt tappelua tai pahoinpitelyä asuinalueellaan. 2019 kyselyssä 85 % ei ollut nähnyt tappelua tai pahoinpitelyä alueellaan. Oman asuinalueensa yhteisöllisenä koki noin puolet vastaajista, ei-yhteisöllisenä noin 20 % ja loput vastaajista eivät ilmaisseet kantaansa.

Kysymykseen, miten huolestunut olet siitä, että joudut seuraavien 12 kuukauden aikana kyselyssä mainittujen rikosten tai tapahtumien kohteeksi asuinkunnassasi, vastattiin pääosin, että kysytyt asiat eivät huolestuta. Liikenneonnettomuuden uhriksi joutumisesta oli melko huolestunut lähes 20 % vastaajista.

Käytännön esimerkki vuodelta 2023 osallistamisesta - esimerkkinä lasten ja perheiden osallistaminen hyvinvoinnin edistämisen suunnitteluun

Sastamala on mukana Liikkuva perhe - hankkeessa. Hankkeen myötä valmistuu myös Sastamala-seikkailu eli koko perheen maksuton liikuntaseikkailu Sastamalassa. Liikkuva perhe- hankkeessa on osallistettu sastamalalaisia niin perheliikunnan suunnitteluun kuin lapsia liikuntaseikkailuhahmon luomiseen.

Liikkuva perhe työpaja järjestettiin 15.5.23 yhteistyössä HLU ja Liikkuva perhe -ohjelman kanssa. Työpajan tavoitteena oli koota kuntatoimijat, seurat, järjestöt ja yhdistykset yhteen ja hahmottaa perheliikunnan nykytila Sastamalassa ja tunnistaa sen mahdollisuudet. Perheliikunnan nykytilan arviointi lähetettiin kaikille edellä mainituille toimijoille. Perheiden liikkumistottumuskysely oli avoinna 14.8.-10.9.2023. Kyselyn tarkoitus oli mm. osallistaa lapsiperheitä Sastamala -seikkailun kohteiden valinnassa ja saada tietoa perheiden omatoimisesta sekä ohjatusta liikkumisesta sekä kehittämistoiveita perheiden liikkumisesta Sastamalassa. Nykytilan arvioinnin yhteenvedosta ja perheiden kyselyvastauksista nostettiin kehittämiskohteet Sastamalan perheliikunnan edistämiseksi. Sastamala -seikkailu saa vuonna 2024 oman hahmonsä, jonka suunnitteluun ovat osallistuneet kaikki esiopetusikäiset lapset vuoden 2023 aikana seuraavina saatesanoina: "kukaan ei vielä tiedä, miltä Seikkailija näyttää. Minkä muotoinen hän on? Millaiset silmät hänellä on? Onko hän lyhyt vai pitkä? Karvainen? Tai ehkä hänellä on sulkia tai suomupeite? Ihminen hän ei ole. Mutta ehkä ihmisen kaltainen tai sitten ei. Jotakin sentään tiedetään: hänellä on raajat (jalkoja ja kädenkaltaiset tarttumiseen), silmät ja suu, hän on värikäs ja liikkuvainen ja iloinen kaveri. Lapset saivat siis piirtää oman näkemyksensä hahmosta ja myös sanoittaa piirtämänsä. Sastamala-seikkailu julkaistaan vuoden 2024 aikana, samoin sen oma hahmo. Osana Sastamala-seikkailun luomisprosessia myös Mysteerikerholaiset tekevät seikkailukohteille omat runot, näin osallistetaan myös alakouluikäisiä valmistelutyöhön.

LASTEN JA NUORTEN HYVINVOINTI

Vuoden 2022 tilaston perusteella Sastamalan väestöstä noin 0-6 vuotiaita oli noin 5%, 7-15-vuotiaita oli noin 10% väestöstä ja 16-24-vuotiaita 7,5%. Yhteensä alle 25-vuotiaita oli 22,5% Sastamalan väestöstä. Vajaa neljännes sastamalalaisista lapsiperheistä on yhden vanhemman perheitä. Taso vastaa valtakunnallista tasoa. Varhaiskasvatukseen osallistui vuonna 2022 yhteensä 763 6-vuotiasta ja sitä nuorempaa lasta, joka kattoi 62,9 % ikäryhmästä (koko Suomessa 67,3 %).

Sastamalan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2021-2024 painopisteet ovat **vanhemmuus, terveelliset ja turvalliset elintavat, oppimis- ja elämänhallintataidot, osallisuus ja yhdenvertaisuus, elinympäristön turvallisuus sekä palveluohjaus ja viestintä.**

Lasten ja nuorten hyvinvointityötä on koordinoitunut Sastamalassa jo useita vuosia toiminut perhepalveluverkosto sekä sen ohjausryhmä tuoden yhteen lasten ja nuorten parissa toimivien moniammatillisen yhteistyön (esimerkiksi opiskeluhoolto, nuorisotyö, kouluvalmentava työote, seurakuntien nuorisotyö, järjestöt). Pirkanmaan hyvinvointialue valmisti vuoden 2023 aikana Perhekeskus-mallin, jonka käsikirja julkaistiin loppuvuodesta 2023. Lasten, nuorten ja perheiden paikalliseen hyvinvointityöhön toi haasteensa yhteistyökumppaneiden löytyminen hyvinvointialueelta. Keskeisten opiskeluhoollon toimijoiden verkosto saatiin koottua ja opiskeluhooltosuunnitelma laadittua keväällä 2023. Perusopetuksessa kirjattiin opetussuunnitelmaan kuvaus poissaolojen ehkäisemisen, seurannan ja puuttumisen mallista. Opiskeluhooltosuunnitelma ja poissaolomallin osuus opetussuunnitelmassa hyväksyttiin lautakunnassa kesäkuussa 2023. Perhepalveluverkoston ohjausryhmän koonti ehdittiin aloittaa vuonna 2023. Lasten ja nuorten hyvinvointityötä edistettiin niiden toimijoiden keskuudessa, jotka pysyivät verkostossa ennallaan.

Lasten ja nuorten hyvinvointia seurataan muun muassa valtakunnallisen THL:n kouluterveyskyselyn kautta, joka toteutetaan joka toinen vuosi. Vuosi 2023 oli toteutusvuosi, jonka vuoksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin teemoja tarkastellaan erityisesti kouluterveyskyselyn tulosten kautta. Kyselyyn vastaavat 4.-5-luokkalaiset ja 8.-9.-luokkalaiset sekä lukion ja ammatillisten oppilaitosten 1.-2. vuoden opiskelijat. Tuloksia on tarkasteltu erityisesti kunnan roolin kautta eikä niiden sosiaali- ja terveysalan tehtävien, jotka siirtyivät vuoden 2023 alusta Pirkanmaan hyvinvointialueelle. Sastamalassa koulujen hyvinvointia seurataan myös vuosittain tehtävän koulun hyvinvointiprofiili-kyselyn avulla, johon vastaavat sekä oppilaat että henkilökunta. Perusopetuksen oppilaat vastaavat vuosittain myös tasa-arvokyselyyn.

Kouluterveyskyselyn perusteella huoli herää lasten ja nuorten ylipainosta. Aina kun viestimme ylipainosta tai lihavuudesta on syytä muistaa vastuullinen tapa viestiä ilmiöstä. Lasten ja nuorten ylipainosta ja lihavuudesta keskusteltaessa on tärkeää tunnistaa asian taustalla vaikuttavat yhteiskunnalliset tekijät eivätkä yksilöiden tekemät valinnat. Lasten ja nuorten painoon liittyvistä asioista tulee keskustella rakentavasti ja vastuullisesti. 2-6-vuotiaista sastamalalaislapsista noin 29% (koko Suomen ja Pirkanmaan taso noin 20%) on ylipainoisia. 7-12-vuotiaista ylipainoisia on noin 31% (koko Suomen ja Pirkanmaan taso noin 23%) ja 13-16-vuotiaista noin 34% (koko Suomen ja Pirkanmaan taso noin 24%). Huomioitavaa on kuitenkin, että lähes kaikissa ikäryhmissä tyttöjen ja poikien ylipainon kehitys on laskusuunnassa. Poikkeuksina pienten poikien (2-6-v) ylipainon kehitys, joka on noususuuntainen. Indikaattoritiedon pohjalta tytöillä ylipaino on yleisintä yläasteikässä (noin 31% ikäryhmästä). Pojista noin 37% on ylipainoisia kaikissa ikäryhmissä. Elintapaohjaus toteutetaan hyvinvointialueen ja kunnan yhteistyönä.

8. ja 9. luokkalaisista noin kolmasosa ei syö koululounasta päivittäin, lukiolaisista 1. ja 2. vuoden opiskelijoista noin neljäsosa ei syö koululounasta päivittäin (3/4 syö) ja ammatillisissa opinnoissa olevista 1.-ja 2. vuoden opiskelijoista noin 40% ei syö koululounasta päivittäin. Indikaattoritiedon mukaan 8.-9.-luokkalaisten tyttöjen määrä, jotka eivät syö koululounasta on ollut kasvussa. Vastaavan ikäisistä pojista noin 20% ei syö koululounasta päivittäin.

Kouluterveyskyselyn perusteella terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi 4.-5-luokkalaisista kokee vain 10% kun taas 8.-9.luokkalaisten vastauksissa luku nousee vajaaseen 30%:in. 8.-9.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien välillä on merkittävä ero koetussa terveydessä: 43% tytöistä kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi kun pojista vain noin 14% kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. Trendi koronavuosien jälkeen on kuitenkin molemmissa ikäryhmissä lievästi laskeva, eli koettu terveys on parempi kuin keskellä COVID19-pandemiaa toteutetussa edellisessä kouluterveyskyselyssä. 1.-2.-luokkalaisista lukiolaisista terveydentilansa kokee keskinkertaiseksi tai huonoksi reilu 20% ja suunta on parempaan päin kun ammatillisessa opetuksessa olevista vastaavilla luokka-asteilla yli kolmasosa kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi.

8.-9.-luokkalaisista yli 8-tuntia yössä arkisin nukkuu 35%:a, tytöistä melkein 40% ja pojista 30%:a. Riittävässä unen määrässä kehitys on ollut positiivinen yläasteikäisten osalta. Sekä lukiolaisista että ammatillisten oppilaitosten 1.-2.vuosiluokkien oppilaista noin puolet nukkuu yli 8 tuntia arkisin yössä.

Move-mittaustuloksien perusteella vuodelta 2023 todetaan, että niin sanottuun huoliryhmään (tulos on prosenttiosuus oppilaista, joiden fyysinen toimintakyky on kuluttavalla tai haittaavalla tasolla ja jolloin oppilaalla voi olla vaikeuksia selviytyä väsymättä arkipäivän toiminnoista)kuuluu vajaa 40 % 5.-luokkalaisista, tyttöjen ja poikien välillä ei merkittävää tilastollista eroa. 8.- luokkalaisista vajaa puolet (45 %) kuuluu huoliryhmään, tyttöjen ja poikien ero on näkyvämpi, pojista huoliryhmään kuuluu noin 53 %:a ja tytöistä 38 %:a. Vaikka merkittävä osuus lapsista ja nuorista kuuluu huoliryhmään Move-testitulosten perusteella, voidaan todeta että 5.-luokkalaisten tyttöjen ja poikien ja 8.-luokkalaisten tyttöjen kehitys on ollut paraneva verrattuna edellisiin vuosiin. 8.-luokkalaisten poikien osuus huoliryhmästä on säilynyt samankaltaisena vuosien 2021-2023 mittaustuloksissa. Tuloksia tarkasteltaessa on syytä muistaa, että COVID19-pandemia rajoitti harrastuksia, jolloin iso osa harrastuksista oli poissa käytöstä kokoontumisrajoitusten vuoksi. Tästä suuntaa antaa myös indikaattoreista positiivinen ohjattuun liikuntaan osallistuvien määrän kasvu ("Harrastaa liikuntaa ohjatusti vapaa-ajalla vähintään viikoittain": v. 2021 35 % --> v. 2023 43%). Noin neljännes 8.-9 -luokkalaisista liikkuu tunnin päivässä. Luku on ollut lievästi nousujohteinen vuodesta 2019. Poikien liikkumisaktiivisuus niin Sastamalassa kuin Suomessakin tyttöjä korkeammalla tasolla.

Huolta herättävää päihteiden, tupakka- tai nikotiinituotteiden käyttöä tai rahapelaamista on havaittavissa etenkin 8.-9.-luokkalaisten ja ammatillisissa opinnoissa olevien keskuudessa. 8.-9.-luokkalaisten kohdalla huolta herättävä päihteiden, tupakka- tai nikotiinituotteiden käyttö koko maan ja Pirkanmaan tasolla on hieman alle 8% kun Sastamalan taso on reilu 11% samanikäisistä. 8.-9.-luokkalaisten tuloksissa näkyy myös, että huolta herättävää päihteiden, tupakka- tai nikotiinituotteiden käyttöä tai rahapelaamista esiintyy enemmän 8.-9.-luokkalaisten poikien keskuudessa (13,5% verrattuna vastaavanikäisiin) kuin tytöillä (8,5% verrattuna vastaavan ikäisiin). Huomioitavaa on myös, että edellä mainitun indikaattorin trendi on nouseva, vuonna 2021 sekä tyttöjen että poikien osalta tarkasteltava prosenttiosuus oli alle 6%. Sastamalan valmisteilla olevassa ennaltaehkäisevän päihdetyön suunnitelmassa on nostettu ilmiönä esiin paikkakunnan keskimääräistä suurempi huoli päihteiden sekä tupakka- ja nikotiinituotteiden käytöstä ja tähän ilmiöön keskitetään toimenpiteitä suunnitelmassa.

Kouluterveyskyselyn perusteella vahvaa positiivista mielenterveyttä on kokenut 8.-9.-luokkalaisista 24,9% (koko maa 22,5%). Tytöt ja pojat eroavat mielen hyvinvointia tarkasteltaessa. Tytöistä noin 10% on kokenut vahvaa positiivista mielenterveyttä kun poikien vastaava luku on lähes 40 %.

Sastamalalaisten 8.-9.-luokkalaisten poikien positiivisen mielenterveyden kokemus on valtakunnan tasoa (32%) korkeampi. 8.-9.-luokkalaisten osalta näkyy kasvua ahdistuneisuudessa. 25% yläasteikäisistä koki kouluterveyskyselyn perusteella kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta, tytöistä 40%:a ja pojista noin 11%:a. 4.-5.-luokkalaisista suurin osa (85%) on tyytyväisiä elämäänsä kun 8.-9.-luokkalaisista enää vain 65%:a on tyytyväisiä elämäänsä. Tässäkin tyttöjen ja poikien kohdalla on eroa: 8.-9.-luokkalaisista tytöistä tyytyväisiä elämäänsä on vain puolet kun vastaavasti pojista 80%:a on tyytyväisiä elämäänsä.

Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa kokee olevansa 4.-5.-luokkalaisista noin 10% ja suunta on laskeva. 8.-9.-luokkalaisten joukko on myös 10%:n luokkaa, mutta tässä kehitys on nouseva. Kiusaamisen kokemus vähenee selvästi ammatillisiin opintoihin ja lukioon siirryttäessä. Valtakunnallisella tasollakin lukion kiusaamisen kokemukset ovat varsin vähäisiä ja niin myös Sastamalan osalta. Kouluterveyskyselyistä saatavan tiedon perusteella yläasteikäisten (8.-9.lk) poikien kiusaamisen kokemus (kokee kiusaamista vähintään kerran viikossa) on ollut selvässä laskussa ajalla 2007-2017: 11,9% --> 6,3%. Nyt luku kasvussa ollen noin 10%. Tyttöjen kokema koulukiusaaminen on ollut kasvussa niin 4.-5.-luokkalaisten kuin 8.-9-luokkalaisten osalta.

Kokenut fyysistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltajien aikuisten osalta kasvoi ilmiönä selvästi COVID-19 pandemian aikana. Nyt tilanne on lähtenyt laskemaan koronaa edeltävälle tasolle. Kuitenkin 15% 4.-5-luokkalaisista ilmoittaa kokeneensa viimeisen vuoden aikana fyysistä väkivaltaa vanhempien tai muiden huoltajien taholta. Tyttöjen ja poikien väliset erot ovat pieniä, mutta ilmiö on tyttöjen osalta kasvussa ja poikien osalta vähenemässä.

Huomiona, että tässä luvussa käsitellään hyvinvoinnista kertovia tunnuslukuja. Kiusaamiseen puuttumiseen on kouluissa systemaattinen toimintamalli, joka esitellään edempänä. Vanhemman tai muun aikuisten huoltajien fyysisen väkivallan tullessa ammattilaisten tietoon on selvillä myös toimenpiteet, miten asiaa lähdetään käsittelemään ja ilmiöön puututaan.

Poissaoloja sairauden vuoksi vähintään kuukausittain on vajaalla puolella 8.-9.-luokkalaisia (44 %, koko Suomi 38%) ja poissaoloja sairauden vuoksi vähintään viikoittain on noin 4 %:lla (koko Suomi n. 5%).

Sastamalan kouluissa oli kotoutumista edistävän työskentelyn piirissä noin 60 oppilasta vuoden 2023 aikana. Perusopetuksessa toteutettiin vuoden 2023 aikana maahanmuuttajaoppilaisiin ja -perheisiin kohdistuva hanke, jossa mm. kehitettiin kodin ja koulun välistä yhteistyötä ja luotiin kotoutumista edistäviä toimintamalleja. Tässä perusopetuksen yhteistyötahoina olivat mm. nuoriso- ja liikuntapalvelut, vapaaehtoistoimijat, seurakunnat ja vastaanottokeskus.

Nuorten aikuisten (18-24-vuotiaat) osalta syrjäytymisriskissä on noin 16%. Syrjäytymisriski tunnistetaan tilanteessa, jossa nuori ei ole opiskelemassa, töissä tai varusmiespalveluksessa. Syrjäytymisriskissä olevien miesten osuus (17%) on hieman naisia (15%) korkeampi. Syrjäytymisriskissä olevien nuorten osuus on meillä Pirkanmaan tasoon verrattuna korkeampi, mutta vuodesta 2020 (22%) kehityssuunta on ollut laskeva. Etenkin nuorten miesten syrjäytymisriskissä on tapahtunut viime vuosina huomattava parannus.

Suunnitelmallisia toimenpiteitä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi

Lasten ja nuorten hyvinvointityötä koordinoidaan Sastamalassa seuraavin työryhmin: perhepalveluverkosto koordinoi koko lasten nuorten ja hyvinvointityötä, nuorten palveluiden ja hyvinvoinnin moniammatillinen tiimi (NuPaVe) keskittyy erityisesti nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja ilmöiden tunnistamiseen, opiskeluhuollon ohjausryhmässä käsitellään opiskeluhuollon ajankohtaisia teemoja moniammatillisesti.

Varhaiskasvatuksessa on jatkettu Lapset puheeksi- menetelmän juurruttamista osaksi arkea. Lapset puheeksi® (LP) -menetelmän avulla rakennetaan vanhempien, muiden lapsen elämän tärkeiden ihmisten ja lapsen välille yhteistä ymmärrystä arjesta. Kansallista lasten ja nuorten palveluissa käytössä olevaa systeemistä toimintamallia tuotiin osaksi arkea keväällä 2022 alkaneessa PirSote-hankkeessa. Systeemisen työskentelyn ytimessä on kunnioittava, keskustelevala ja ratkaisukeskeinen vuorovaikutus ja työn lähtökohtana ovat koko perheen ja erityisesti lapsen tai nuoren kokemukset. Systeemistä toimintamallia hyödynnetään tarvittaessa osana lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä.

Perusopetuksessa opetetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja osana oppiaineiden ja laaja-alaisen osaamisen sisältöjä.

Vuoden 2023 aikana päivitettiin perusopetuksen opetussuunnitelman mukainen "Yhteinen vastuu koulupäivästä ja yhteistyö sekä poissaolojen ehkäiseminen, suunnitelmallinen seuraaminen ja poissaoloihin puuttuminen perusopetuksen opetussuunnitelman mukainen poissaolomalli". Mallissa muun muassa määritettiin turvallisen koulupäivän tavoitteet ja toimintavat Sastamalassa sekä määritettiin toimintamalli oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseksi ja suunnitelmalliseksi seuraamiseksi sekä niihin puuttumiseksi Sastamalan perusopetuksessa. Kiusaamisen vastainen työ on kiinteästi osa koulujen yhteisöllistä opiskeluhoitoa ja siihen on käytössä suunnitelmalliset toimintamallit. Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sisältyy opetuksen järjestäjän opiskeluhoitosuunnitelmaan. Erityisesti on tehty toimenpiteitä yhteisöllisyyden vahvistamiseksi muun muassa kehittämällä kouluvalmentavaa työtä. Sastamalassa on kehitetty oma kouluvalmentavan työskentelyn toimintamalli, jota on pilotoitu erityisesti Mouhijärven yhteiskoululla vuoden 2023 aikana. Aiheesta on järjestetty koulutusta. Työskentely jatkuu vuonna 2024. Kouluvalmentava työote tukee oppilaiden kiinnittymistä kouluun.

Sastamalan kaupungissa on työskennellyt oppivelvollisuuskoordinaattori (0,5 henkilötyövuotta). Oppivelvollisuuskoordinaattori on opinto-ohjaaja, jonka tehtävänä on ohjata niitä perusopetuksiin ylittäneitä oppivelvollisia, joilla ei ole oppivelvollisuuden suorittamispaikkaa. Oppivelvollisuuskoordinaattori auttaa nuorta löytämään itselleen mieluisan opiskelupaikan. Lukiokoulutuksessa on pyritty edistämään hyvinvointia hanketyössä. Vammalan lukio on ollut yhteistyökumppanina aktiivisesti mukana Sasky koulutuskuntayhtymän lukiokoulutuksen koordinoimassa TurvaX-hankkeessa, jossa on kehitetty turvallisuutta edistäviä toimintamalleja oppilaitoksille. Lukiokoulutuksessa on vahvistettu etenkin psykologista ja sosiaalista turvallisuutta lisääviä toimintamalleja.

Toisen asteen koulunuorisotyö -hankkeessa on kehitetty yhteisöllisyyttä tukevia toimintamalleja. Nuorille on järjestetty kahvipausseja, eli pitkiä välitunteja, joiden aikana on voinut tavata kavereita sekä opiskeluhuollon ja koulunuorisotyön aikuisia. Kahvipausseilla on voinut olla myös hyvinvointia edistävää toimintaa, kuten itsemyötätuntoa tai ystävyyssuhteita vahvistavaa toimintaa.

Lukiolaisille järjestettiin helmikuussa hyvinvointipäivä, joka painottui liikunnallisiin aktiviteetteihin. Syksyllä järjestettiin hyvinvointiviikko, jossa teemana oli kulttuurihyvinvointi. Lukiolaiset pääsivät tutustumaan esimerkiksi yhteisötaiteilija Simo Niemisen vetämään runorentoutukseen. Kulttuurihyvinvointia on mahdollistettu myös tarjoamalla opiskelijoille teatterikäynti Tampereen

Työväen Teatterissa osana äidinkielen ja kirjallisuuden valtakunnallisia pakollisia opintoja. Lukiokoulutuksessa on jatkettu opiskeluhuollon, lukion ja koulunuorisotyön yhteistyönä hyvinvointikioskeja, joissa nuorille on jaettu monipuolisesti tietoa hyvinvoinnista. Hyvinvointikioskeilla on vierailut mm. Koulu-PT -palvelu ja Pirhan toimijat (digitaaliset palvelut, suun terveys).

Sastamalassa nuorten työpaja Rotvallin toiminta alkoi 2023 syksyllä. Rotvalli tarjoaa työpajatoimintaa pääasiassa 16-20-vuotiaille, oppivelvollisuusikäisille nuorille Sastamalassa. Jos nuoren koulu on syystä tai toisesta keskeytynyt tai keskeytymässä tai toisen asteen koulutusta ei ole aloitettu, on nuori tervetullut Rotvalliin etsimään uutta suuntaa tulevaisuutensa ja opintojensa suunnitteluun. Rotvalli toimii vaihtoehtoisena oppimisympäristönä ja tekee tiivistä yhteistyötä oppilaitosten kanssa. Nuorella on mahdollisuus suorittaa peruskoulun oppimäärää tai toisen asteen tutkinnon osia. Rotvallin kautta on mahdollista tehdä työkokeiluja, joissa voi selvittää ammatinvalinta- ja uravaihtoehtoja.

Sastamalassa on käytössä ehkäisevä ja vaikuttava päihdemalli "Roti" nuorten päihteiden vastaiseen työhön. Rotin toimintamuotoja ovat Valomerkki-keskustelut, johon ohjataan kaikki ensimmäistä kertaa viranomaisille päihteiden käytöstä kiinni jääneet nuoret. Keskustelussa käydään läpi nuoren elämäntilannetta ja päihteiden käyttöä yhdessä nuoren, hänen huoltajansa ja nuorisotyöntekijän kanssa. Myös Ankkuritoiminta oli osa nuorten parissa tehtävää työtä vuonna 2023. Ankkuritoiminta kohdistuu varhaisessa vaiheessa nuorten hyvinvoinnin edistämiseen ja rikosten ennalta ehkäisemiseen. Ankkuritoimintaa toteutetaan moniammatillisessa tiimissä, johon kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta sekä nuorisotoimesta. Tiimi tapaa nuoren ja hänen perheensä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta nuorta voidaan tukea ja tarvittaessa ohjata avun tai tuen piiriin.

Sastamala tuki myös nuorten kesätyöllistymistä. Työnantaja, joka palkkasi kesätyösetelin saaneen nuoren töihin, oli oikeutettu 300 euron arvoiseen tukeen. Seteleitä oli tarjolla 120 kappaletta vuonna 2023. Seteleitä hyväksyttiin yhteensä 107 kpl ja lopulta tukea maksettiin 99 nuoren työllistämiseksi, yhteensä 29 700 euroa.

Lapsiperheiden liikkumista tuettiin ottamalla käyttöön maksuttomat perheliikuntavuorot. Perheillä oli mahdollisuus varata maksimissaan 10 vuoroa/kausi maksutta käyttöönsä koulujen liikuntasaleista. Liikuntapalveluilla toimi myös perheliikuntakerho.

Liikuntapalvelut tarjosivat lapsille ja nuorille maksuttoman kouluPT (=PersonalTrainer)-palvelun sekä 1.-2.- luokkalaisille toteutettiin liikuntakerhot kaikilla alakouluilla. Nuorten koriskerho alkoi syksyllä 2023 Sylvään koululla. Uimaopetusta oli tarjolla esikouluiästä kuudenteen luokkaan asti. Kesäkuussa 2023 liikuntapalvelut järjestivät halliuimakouluja 12:lle lapsiryhmälle ja heinäkuussa rantauimakouluja 12 kappaletta kolmella eri Sastamalan rannalla. Liikuntaleirejä järjestettiin aamupäivisin kesällä 2023.

Harrastamisen Suomen mallin maksuttomia kerhoja tarjottiin 1.-9.-luokan oppilaille. Sastamalan peruskouluilla oli keväällä 2023 yhteensä 46 ja syksyllä 2023 yhteensä 44 koulupäivien jälkeen toimivaa kerhoa. Kerhotoiminnan aiheita olivat muun muassa parkour, palloilu, kotitalous, eläimet, kirjallisuus, historia, luontoliikunta, erätaidot ja etäpelit. Kerhotoiminnot rakentuivat lasten harrastuskyselystä saatujen vastausten perusteella. Lisäksi kouluilla toimi Opetushallituksen kerhorahoituksella toteutettuja kerhoja.

Nuorisopassin käytöstä luovuttiin vuonna 2022, koska passin käyttö jäi vähäiseksi. Passin käytön jälkeen siirryttiin jakamaan yläkouluikäisille kuntosali- ja sulkapalloetuja (5 kertaa/kausi). Kuntosali- ja sulkapalloedun lunasti noin 300 nuorta vuoden 2023 aikana.

Soveltavaa liikuntaa oli tarjolla Muistolan koulun pienryhmille Vinkki-päivillä keväällä ja syksyllä, joihin

molempiin osallistui noin 60 oppilasta. Muistolan koulun ja Marttilan koulun saleissa jatkettiin soveltavan liikunnan ryhmiä yhteistyössä liikuntapalveluiden ja yksityisen palvelutuottajan kanssa. Erityislasten ja -nuorten disco järjestettiin keväällä ja syksyllä Nuorisotalo Puuhalassa. Discoilemassa oli yhteensä noin 40 lasta ja nuorta.

TYÖIKÄISTEN HYVINVOINTITYÖ

Työikäisten hyvinvointityön painopisteet ovat **elintapaohjaus, työllisyys ja työkykyisyys sekä ennaltaehkäisevä päihde- ja mielenterveystyö**. Moni näistä painopisteistä koskettaa toki kaikkia ikäryhmiä hyvinvointityössä.

Työikäisten hyvinvointityötä koordinoidaan Sastamalassa elintapaohjauksen työryhmässä, joka on samalla myös liikuntapalveluiden moniammatillinen yhteistyötoimielin.

18-64-vuotiaat edustavat noin puolta Sastamalan väestöstä (2021: 52% Sastamalan väestöstä). Yksin asuvia on kaikista sastamalalaista asuntokunnista hieman yli 40 prosenttia, joka on hyvin lähellä valtakunnallista tasoa. Sastamalan työttömyysaste on niin Pirkanmaan kuin koko Suomen tasoonkin verrattuna matalampi. Samoin on myös rakenteellinen työttömyysaste, eli vaikeasti työllistyvien osuus % 15-64 vuotiaista.

Suunnitelmallisia toimenpiteitä työikäisten hyvinvoinnin edistämiseksi

Arkeen voimaa- ryhmä on toiminut Sastamalassa vuodesta 2016 alkaen. Sastamala jatkoi kumppanuussopimusta Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa. Vuonna 2023 Sastamalan kaksi Arkeen Voimaa ryhmää olivat 15.3. - 19.4.23 ja 18.4.- 23.5.23. Ryhmiin ohjautui osallistujia pääasiallisesti lehti-ilmoitusten ja mainosten perusteella sekä yksittäisiä osallistujia terveysasemalta hoitajien ja lääkärien ohjaamana omatoimisesti yhdyshenkilölle ilmoittautumalla. Yhteensä 21 henkilöä suoritti ryhmän. Toimintaan liittyvät tiedot, kuten Arkeen Voimaa toiminnan tilastot, ryhmäpalautteet, WHO-elämänlaatumittariston koonnit on syötetty valtakunnalliselle Arkeen Voimaa toiminnan seurannan Webprol-alustalle.

Pirkanmaan hyvinvointialueen "Elintapaohjauksella hyvinvointia" sivusto avautui vuoden 2023 aikana. Elintapaohjauksen sivustosta välitettiin aktiivisesti tietoa eri verkostoissa.

Liikunnallisen elämäntavan edistämisen osalta voidaan mainita Kevyesti liikkeelle-toiminta, joka alkoi kaupungin liikuntapalveluiden toimesta keväällä 2023. Keväällä toteutettiin yhteensä kaksi ryhmää ja syksyllä 2023 ryhmiä käynnistettiin Sastamalan alueella laajemmin.

IKÄIHMISTEN HYVINVOINTITYÖ

Ikäihmisten hyvinvointityön painopisteinä ovat **toimintakykyisyys, osallisuus ja liikkumista tukeva ympäristö**. Merkittävä osuus hyvinvointisuunnitelman ikäihmisten hyvinvointia mittaavista indikaattoreista mittaa nykyään hyvinvointialueen tuottamisvastuulle kuuluvia palveluita.

Ikäihmisten hyvinvointityötä ohjaa myös "Sastamala ja Punkalaidun - hyvä paikka ikääntyneelle elää (Kaupunginvaltuusto 2021 § 99), joka on vanhuspalvelulain edellyttämä suunnitelma ja voimassa valtuustokaudelle 2021-2025. Suunnitelman toimenpideohjelmassa on mainittu muun muassa seuraavia toimenpiteitä: ikäpistepalveluiden (nykyään Pirhan lähitori) vahvistaminen alueella, sähköisten palveluiden käyttöönotto, lyhytkaisten asumispalvelupaikkojen lisääminen ja palvelusetelin käyttöönoton valmistelu palveluasumiseen (nykyinen yhteisöllinen asuminen).

Toimenpiteissä on kuvattu tehtäviä toimenpiteitä sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta painottuen ikäihmisten palvelutarpeen kasvuun.

Sastamalan väestöstä noin kolmasosa (vuonna 2022 31,2%) on 65 vuotta täyttäneitä. Pirkanmaan ja koko Suomen väestöä tarkasteltaessa 65-vuotta täyttäneiden osuus on vajaa 25 %:a. Sastamalan väestö on jaettu ikäryhmiin nykyisessä hyvinvointisuunnitelmassa. Suunnitelmassa tarkastellaan ikääntyneitä 65-vuotta täyttäneistä ja sitä vanhempiin. Yleistä määritelmää sille, koska henkilö on ikäihminen ei ole. On kuitenkin hyvä tunnistaa, että eläkeikä on pääsääntöisesti hyvän toimintakyvyn aikaa. Joidenkin määritelmien mukaan ikääntymisen voidaan katsoa alkavan 75 vuoden iässä. Tässäkin on kuitenkin syytä muistaa, että ikäihmiset ovat varsin kirjava joukko niin toimintakyvyltään, elämänvaiheeltaan ja elintavoiltaan. 75 vuotta täyttäneitä on noin 15 %:a Sastamalan väestöstä, Pirkanmaan ja koko Suomen taso on noin 10 %:n luokkaa väestöstä.

Ympäri vuorokautisen palveluasumisen piirissä asui vuoden 2022 lopussa noin 7 % sastamalaisista 75 vuotta täyttäneistä eli noin 93 %:a asui omissa kodeissaan. Omaishoidontuen piirissä oli noin 5 % 75 vuotta täyttäneistä ja säännöllistä kotihoitoa sai noin 16 %:a. Omaishoidontuen saajien ja säännöllisen kotihoidon piirissä on myös samoja asiakkaita. Arviolta siis noin 70-80 % 75 vuotta täyttäneistä asui omissa kodeissaan ja pärjäsivät ilman jatkuvia ja säännöllisiä palveluita.

Yksi kuntien valtion osuutta kasvattavista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen indikaattoreista on "Kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitajaksot 65-vuotta täyttäneillä". Vuonna 2021 hyte-kerroin oli 100, vuonna 2022 43 ja vuonna 2023 55. Ikääntyneiden ihmisten kaatumisia voidaan ehkäistä poistamalla ympäristöön liittyviä vaaranpaikkoja esimerkiksi huolehtimalla asianmukaisesta hiekoittamisesta sekä tarjoamalla mahdollisuuksia lihaskunnan harjoittamiseen (liikkumisryhmät, liikuntaneuvonta), toimintakyvyn ylläpitämiseen (ulkoilureitit, fyysinen ympäristö ja muistineuvonta) sekä sopivaan ja riittävään ravintoon (ravitsemus- ja ruokapalvelut). Liikuntapalvelut aloitti Pysy pystyssä -ryhmän, jossa painopisteenä on ikäihmisten kaatumisen ehkäisy. Kyseessä ei ole liikuntaryhmä, vaan tavoitteena on herätellä liikkumaan omatoimisesti erilaisten tehtävien kautta.

Suunnitelmallisia toimintamalleja ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi

Ikäihmisten toimintakykyisyyttä on edistetty muun muassa kaupungin myöntämällä eläkeläiskorteilla kuntosaleille, asiakkuuksia oli vuonna 2023 noin 1400, joista aktiivisia ja voimassa olevia reilu 900. Eläkeläisten varaamia liikuntasalivuoroja oli yhteensä 6 vuoroa viikossa eripuolilla Sastamalaa. Ikäihmisille kohdennettuja kuntosaliryhmiä oli tarjolla kaupungin toimesta yhteensä 11 ryhmää eri puolilla Sastamalaa. Myös Sastamalan opisto ja järjestöt tarjosivat ohjattua toimintaa ikääntyneille.

Vanhusneuvosto on aktiivinen toimija ja ikääntyneiden osallisuuden edistäjä Sastamalassa. Vanhusneuvostossa on edustus kaikista Sastamalan eläkeläisjärjestöistä, joita 2023 vuoden alussa oli 13 ja lopussa 12 Vammalan Eläkeläiset ry:n toiminnan päätyttyä. Sastamalan vanhusneuvoston jäsenistä kaksi edustaa myös vuonna 2023 toimintansa aloittaneessa Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvostossa. Vanhusneuvoston osallisuutta päätöksenteossa vahvisti syksyllä 2023 vanhusneuvostoon nimetty kaupunginhallituksen edustaja. Vanhusneuvosto järjesti paljon positiivista palautetta saaneen toritapahtuman elokuussa 2023. Sastamalan kaupungin kulttuurisuunnitelman valmistelu alkoi vuoden 2023 lopulla ja vanhusneuvosto sai suunnitelmasta esittelyn valmisteluvaiheessa ja lausuntopyyntön tulevalle keväälle. Vanhusneuvosto antoi lausuntonsa Sastamalan kaupungille liittyen myös Pirkanmaan hyvinvointialueen ikääntyneiden hyvinvointisuunnitelmaan.

HYVINVOINTITYÖN ITSEARVIOINTI VUODESTA 2023

Yhteenvedona hyvinvointityön itsearvioinnissa voimme todeta, että vaikka hyvinvointialueuudistus vuonna 2023 oli merkittävä muutos myös Sastamalan kaupungin organisaatioon ja palveluiden tuottamisen rakenteeseen ja se muutti hyvinvointisuunnitelman toteuttamista merkittävästi niin vuoden 2023 aikana onnistuimme lukuisten konkreettisten toimenpiteiden toteuttamisessa.

Hyvinvoinnin edistäminen on Sastamalassa aktiivista ja tarjolla on paljon vaihtoehtoja esimerkiksi kulttuurin, liikunnan, lähiluonnon ja järjestötoiminnan parissa. Osallistuvalla budjetoinnilla jaettiin 50 000 euroa ja ideoita sastamalalaisilta tuli yli 60. Hyvinvointityön johtamisen näkökulmasta Sastamalan hyvinvointityön edistämisen resursointi on kunnossa. Sastamalan kaupungilla toimii tehtävään nimetty hyvinvointikoordinaattori, vakituinen toimi perustettiin henkilöstöjaostossa syksyllä 2023.

Kuntajohdon TEA-viisari tulokset ovat hyvät, mikä kertoo esimerkiksi siitä, että valtuustolle raportoidaan säännöllisesti kuntalaisten hyvinvoinnin edistämistyöstä.

Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityö:

Vanhemmuuden tuessa onnistuimme siinä, että Sastamalan pääkirjaston yläkerrassa toimivan kohtaamispaikka Vintin toiminta on vakiintunutta ja yhteistyössä järjestöjen kanssa tuemme myös vanhemmuutta. **Terveellisten ja turvallisten elintapojen edistämisen** osalta onnistuimme siinä, että lapsille ja nuorille on tarjolla liikunta- ja kulttuurimahdollisuuksia riippumatta esimerkiksi taloudellisesta tilanteesta. Sekä liikuntaa että kulttuuria on yhdistetty myös koulupäiviin. Move-testien tulokset ovat pääsääntöisesti kehittymässä parempaan suuntaan. Myös 8.-9.-luokkalaisten yöunet ovat menneet parempaan suuntaan. Kouluterveyskyselyssä 85% 4.-5.-luokkalaista kokivat voivansa hyvin. Jatkossa huomiota tulee kiinnittää ennaltaehkäisevään päihdetyöhön ja normaalipainossa pysymisen tukemiseen. Näiden molempien osalta on tärkeää käydä yhteistä keskustelua Pirkanmaan hyvinvointialueen kanssa vastuun- ja tehtävänjaosta ja tunnistaa asioiden syy-seuraussuhteita.

Oppimis- ja elämäntaitojen osalta toteutimme lukuisia toimenpiteitä, jotka on nostettu esiin hyvinvointisuunnitelmassa, kuten esimerkiksi kiusaamisen ehkäisyn toimintamalli, yhteisöllinen opiskeluhoito, kaupungin kesätyöllistäminen ja harrastamisen Suomen malli. Sastamalassa toimii myös yrittäjyyskasvatusfoorumi, joka on koottu yrittäjyyskasvatuksen tueksi. Foorumi koostuu sivistyspalvelujen lisäksi kaupungin elinkeino- ja työllisyyspalveluiden, yritysten, yrittäjyhydistysten, SASKYn ja 4H-yhdistysten edustajista. Yrittäjyyskasvatuksella vahvistetaan osaltaan oppimis- ja elämäntaitoja. **Elinympäristön turvallisuuden edistämisen** osalta Sastamalan liikenneturvallisuustyöryhmä on saanut hyvää palautetta toimivuudestaan, Sastamalassa on tarjolla ulkoliikuntamahdollisuuksia keski- ja vanhempien ikäryhmien käyttöön ja meillä on keinoina käytössä rikollisuuden ehkäisyyn kansallinen Ankkuri-toimintamalli, jonka työskentelyn parissa on useita nuoria vuodessa.

Palveluohjauksen ja viestinnän osalta tulee jatkossa miettiä selkeät toimenpiteet miten tarjolla olevat hyvinvointityön vaihtoehdot tavoittavat sastamalalaiset paremmin kaikissa ikäryhmissä. Jatkossa meidän tulee onnistua paremmin yhdenvertaisuuden edistämässä ja kiinnittää paremmin huomiota etenkin yläasteikäisten tyttöjen ja poikien hyvinvointiin sekä miettiä keinoja tukea nivelvaiheita etenkin ala- ja yläkoulun välissä. Erityistä huomiota meidän tulee jatkossa kiinnittää vanhemmuuden tukeen ja nostaa esiin lasten ja nuorten fyysinen koskemattomuus, joka selvästi heikkeni COVID-19 pandemian aikana. Myös nuorten päihteettömyyden tukemisessa vanhempien rooli on merkittävä ja vanhemmuutta on tässä tuettava vankemmin. Lasten ja nuorten osallisuuden kokemus heikkeni kouluterveyskyselyn vastauksissa, mutta Sastamalassa on suunnitelmallinen malli oppilaskuntatyöskentelyyn ja oppilaskunnat tuovat ratkaisuja yhteisiin asioihin. Nuorisovaltuusto on aktiivinen toimielin ja sen jäseniä on nimetty useisiin eri työryhmiin. Lasten, nuorten ja perheiden osallisuuden tukeminen niin opiskelu- kuin vapaa-ajallakin on kuitenkin pidettävä tärkeänä tavoitteena.

Työikäinen väestö (18-64-vuotiaat) edustaa noin puolta koko Sastamalan väestöstä. **Elintapaohjauksen** osalta onnistuimme etenkin liikunta- sekä kulttuurimahdollisuuksien monipuolisessa tarjonnassa, joissa on saavutettavia vaihtoehtoja tarjolla myös heikossa talustilanteessa oleville. **Työllisyydessä ja työkykyisyydessä** merkittävin toimenpide tässä hetkessä on myös hyvinvointisuunitelman 2021-2024 toimenpiteeksi nostettu työllisyyden edistämisen kuntakokeilu. Työllisyyden hoidossa onnistuimme nimeämään jokaiselle kuntakokeilun asiakkaalle omavalmentajan. Sastamalan ohjaustoiminta on ollut tehokasta ja asiakkaiden aktiivointiaste on maakunnallisesti ja valtakunnallisesti verraten korkea. Työttömien terveystarkastukset toimivat aiemmin hyvin, mutta hyvinvointialueuudistuksen jälkeen jonot terveystarkastuksiin ovat olleet jopa kuusi kuukautta. Työllisyyspalveluista ohjataan systeemaattisesti terveystarkastukselle kaikki ne jotka eivät ole vuosiin käyneet terveystarkastuksissa. Jatkossa tarvitaan enemmän yhteistä keskustelua työllisyyspalveluiden ja Pirkanmaan hyvinvointialueen yhdyspintatyöstä, jotta voimme yhdessä tukea työkykyä vaikuttavilla menetelmillä ja kenenkään työllistyminen tai toimeentulon turvaaminen ei viivästyisi siksi ettei riittäviä palveluita ole tarjolla. Myös asiakasjärjestelmien käytöstä ja tiedonkulusta asiakkaan asioista on sovittava toimintakäytännöt. Aikuisväestön **osallisuuden ja elämänhallintataitojen** tueksi on ollut tarjolla esimerkiksi Sastamalan opiston monipuolinen kurssitarjonta ja Sastamala on myös jatkanut Arkeen voimaa-konseptin yhteistyösopimusta. **Ennaltaehkäisevän päihde- ja mielenterveystyön** osalta onnistuimme ennaltaehkäisevän päihdetyön suunnitelman ilmiöiden tunnistamisessa. Jatkossa ennaltaehkäisevää päihde- ja mielenterveystyötä tulee tehdä enemmän näkyväksi juurikin aikuisväestölle ja samanaikaisesti myös kirkastaa se, mitä kunta voi tehdä tukeakseen asukkaitaan päihdeettömyydessä ja mielen tasapainossa. Elintapaohjauksen osaltameidän tulee jatkossa onnistua paremmin hyvinvointia edistävien palveluidemme kuvaamisessa Digi- ja väestötietoviraston tuottamaan keskitettyyn palvelutietovarantoon (Laki hallinnon yhteisistä sähköisen asioinnin tukipalveluista 571/2016). Tämä edesauttaa palveluiden parempaa saavutettavuutta sähköisiltä palvelutarjottimilta.

Ikäihmisten osalta koimme onnistumisia niin **osallisuuden kuin toimintakykyisyyden** edistämisen osalta esimerkiksi aktiivisen vanhusneuvoston ja sitä kautta aktiivisten eläkeläisjärjestöjen yhteistyön kautta. **Liikkumista tukevan elinympäristön** osalta vuodelle 2024 on kirjattu Sastamalan keskusta-alueen esteettömyyskartoituksen tekeminen Tilakeskuksen talousarviosuunnitelmaan.

Parannettavaa:

Jatkossa yhdistämme hyvinvointityön entistä tiivimmäksi osaksi kaupungin strategiaa ja talousvalmistelua. Talousarviotavoitteena on, että päivitämme ennakkoarviointeja koskeva ohjeistuksen ja käytämme sitä matalalla kynnyksellä osana päätöksentekoa. Hyvinvointityön osalta tunnistamme ja kirjaamme rajapinnat hyvinvointialueen kanssa ja kirkastamme vastuita ja tehtävänjakoa. Jatkossa parannamme hyvinvointityön itsearviointia ja sitä kautta hyödynnämme paremmin myös hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa strategisessa suunnittelussa. Yhdenvertaisuutta, sukupuolten tasa-arvoa ja palveluiden yhdenvertaista saavutettavuutta tulee arvioida ja edistää aiempaa paremmin hyvinvointityössä, tätä tukemaan laadimme tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelman.

Sastamalassa tehdään paljon hyvää sastamalalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi, mutta hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävät toimenpiteet pitää saada paremmin saavutettavaksi sastamalalaisille. Teemme jo paljon kuntalaisten osallisuutta edistäviä asioita, mutta niissä voimme yhä parantaa, jotta rakennamme yhdessä omannäköistä Sastamalaa meille kaikille ja edistämme samalla myös elinvoimaa. Jatkossa otamme sastamalaiset paremmin mukaan myös hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman

laadintaa. Asukasraatitoiminnan suunnittelutyö on alkamassa.

AJANKOHTAISTA HYVINVOINTISUUNNITELMAAN LIITTYVISSÄ SUUNNITELMISSA

Turvallisuussuunnitelmaan liittyvä turvallisuuskysely toteutettiin vuonna 2023.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma valmistelussa seuraavalle hyvinvointisuunnitelmakaudelle.

Kulttuurisuunnitelma valmistelussa seuraavalle hyvinvointisuunnitelmakaudelle.

Ennaltaehkäisevä päihdetyön suunnitelma valmistumassa vuoden 2024 aikana.

HYVINVOINTIKERTOMUKSEN VALMISTELU JA PÄÄTÖKSENTEKO

Tietojen lähteet:

TEA-viisarin tulokset löytyvät osoitteesta [TEA-viisari](#)

Sastamalan keskeisiä tunnuslukuja kuvaava kuntakortti löytyy Sastamalan kaupungin internet-sivuilta: [Sastamala - kuntakortti](#)

Kouluterveyskyselyn tulokset vuodelta 2023 on julkaistu Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen www-sivuilla: [THL- kouluterveyskyselyn tulokset](#)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on valmistellut ehdotuksensa hyvinvointikertomusten vähimmäistietoindikaattoreiksi. Esitys on sosiaali- ja terveysministeriön käsittelyssä ja muutokset ovat mahdollisia. Sastamalan kaupungin hyvinvointityötä on arvioitu perustuen tehtyyn tiedon koontiin, joka on pohjautunut esitykseen vähimmäistietoindikaattorisällöstä.

Hyvinvointikertomuksen laatimiseen vuodesta 2023 osallistuneet:

Aarnikuru Tanja, elinkeinojohtaja, Sastamalan kaupunki

Rautava Tapio, hallintojohtaja, Sastamalan kaupunki

Haronoja Tiina, nuoriso- ja vapaa-aikatoimen päällikkö, Sastamalan kaupunki

Heikkilä Kati, perusopetuksen päällikkö, Sastamalan kaupunki

Järvinen Mirka, koulun johtaja, Sastamalan kaupunki

Kares Pekka, kasvatustoiminnan johtaja, Sastamalan kaupunki

Kirvesmäki Leeni, lukion rehtori, Sastamalan kaupunki

Korhonen Jarmo, varhaiskasvatuksen päällikkö, Sastamalan kaupunki

Lepistö Sini-Mari, Sastamalan opiston rehtori

Leppäniemi Tiina, työllisyyspalvelupäällikkö, Sastamalan kaupunki

Lähteenmäki Pasi, yhdyskuntatekniikan päällikkö, Sastamalan kaupunki

Mäki-Kerttula Päivi, kulttuuripalvelupäällikkö, Sastamalan kaupunki

Saari Mervi, hyvinvointikoordinaattori Sastamalan kaupunki

1 Kertomuksen käsittely toimielimissä

Sivistyslautakunta 22.5.2024

Kaupunginhallitus 10.6.2024

Kaupunginvaltuusto 17.6.2024